

L'OLIVET D'EN PUJOL (VILADAMAT, ALT EMPORDÀ): ANÀLISI GLOBAL D'UN JACIMENT EXTRAORDINARI

JOSEP CASAS

Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria (Institut de Recerca Històrica. Universitat de Girona)

JOSEP M. NOLLA

Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria (Institut de Recerca Històrica. Universitat de Girona) i
Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural.

VICTÒRIA SOLER

Resum

Després de quasi tres dècades d'haver finalitzat les excavacions a l'Olivet d'en Pujol fou possible reiniciar-les i explorar completament el jaciment. Aquestes noves dades aporten elements significatius sobre l'ocupació del lloc que modifiquen, amplien i precisen les notícies anteriorment publicades.

Paraules clau

Ibèric, sitges, magatzem, romanització, Empúries.

Abstract

Nearly three decades after the main excavations carried out in Olivet d'en Pujol, to give answers to several pending questions was necessary. Among them, those related to the pre-Roman precedents, the real limits of the settlement and the ultimate chronology for its foundation and abandonment. We think the answers were provided by the interventions of 2009 and 2010, the results of which are shown below.

Keywords

Iberian, storage silos, honea, roman world, Emporiae.

1. REFLEXIONS PRELIMINARS

Es miri com es miri, l'Olivet és un jaciment estrany i atípic, que no segueix cap model dels que trobaríem habitualment en els manuals d'arqueologia i que, essent plenament romà, es va construir en una època molt reculada, cap a les darreries del segle II aC, quan el nombre d'establiments agrícoles inspirats en el model itàlic a la zona era baixíssim (l'Olivet, potser Tolegassos...) i amb una tècnica en l'aixecament dels murs que recorda encara el món ibèric, amb pedres lligades amb fang, tot i combinant elements forans, com són les *tegulae*¹ (sobre aquestes qüestions, Burch et al., 2010a, pàg. 75-93).

Encara que es tracta d'un magatzem de *dolia* que en el context de les *uillae* es repetirà sovint, i que fins i tot hauríem de considerar-lo normal en explotacions dedicades a la producció d'oli, vi o cereals, aquesta vegada es trobava sol, aïllat enmig del camp, fora del context i les estructures d'una vil·la. La casota adossada a la meitat nord-oest del magatzem no es pot considerar de cap manera una vil·la, potser ni tan sols un habitatge modest. Com a màxim, un cobert per desar-hi eines, un aixopluc estacional per als obrers agrícoles o per a un guarda que vetllés pel manteniment del complex. Fins i tot, en alguns períodes, amb algunes bèsties que podien ajudar en les feines del camp. En aquest sentit, és aclaridor el contingut d'una sitja amortitzada en època augustal, amb les despulles de quatre bovins, tres dels quals quasi sencers.

Malgrat tot, l'Olivet continua essent un jaciment poc comú. Costa d'entendre l'existència d'un gran magatzem amb capacitat per a un centenar llarg de *dolia* (que, per tant, podia emmagatzemar teòricament uns 90.000 litres de producte, líquid o gra), aïllat de tot i, especialment, d'una vil·la. Els sondeigs fets a ponent del magatzem l'any 1983, en una zona ocupada pel bosc, a uns 30 m del límit de l'edificació coneguda, van proporcionar materials una mica heterogenis, datats entre els darrers anys del segle II aC i el canvi d'era. Era una troballa de mal interpretar, ja que es tractava d'una cala de 2 m per 1 m, que no permetia veure gaire cosa i que en aquell moment vam considerar un abocador extern.

¹ Les intervencions al jaciment estan incloses en el Proyecto de Investigación Fundamental no orientada del Ministerio de Ciencia e Innovación amb la referència HAR2010-16458 ("Del *oppidum* a la *ciuitas*. Análisis de un proceso histórico en el nordeste peninsular (II. El período alto-imperial)").

No obstant això, tot i les peculiaritats i els dubtes que puguin sorgir a l'hora d'entendre l'estructura, funció i situació del complex, l'Olivet d'en Pujol ha estat considerat un bon exemple d'establiment agrícola al nord-est de Catalunya, malgrat que una cosa que és única no pot esdevenir exemple de res, precisament a causa de la seva singularitat. Ha estat citat, repetim, en obres referides al món rural d'època romana a casa nostra, per nosaltres mateixos (Casas et al., 1995, pàg. 62-63), en l'àmbit del mateix món en el context de la Mediterrània occidental (Leveau et al., 1993, pàg. 43 i 219) i, més enllà encara, en alguna de les grans obres sobre l'arquitectura romana (Gros, 2001, pàg. 323). I, tanmateix, en moltíssims aspectes continuem anant a les palpentes, sense veure de manera clara i sense poder explicar d'una manera convincent –i els primers a qui potser caldrà convèncer som nosaltres mateixos– com i per què es va construir aquesta mena de *cellarium* amb aquestes característiques. Més endavant intentarem donar alguna resposta.

Ara, però, potser valdrà la pena fer un repàs del que sabem, reprement i resumint allò que ja es va publicar anys enrere, actualitzant dades, potser matisant cronologies –un aspecte més ben conegut ara que fa vint-i-cinc anys– i posant al dia, en definitiva, allò més significatiu del jaciment. Per altra banda, serà una bona ocasió per donar a conèixer els resultats de les darreres campanyes d'excavació, que completen i, en alguna cosa, modifiquen, la planta general de l'Olivet d'en Pujol i ens deixen veure de manera més clara aquella primera ocupació, antiga, la d'època ibèrica, que coneixíem malament.

L'Olivet d'en Pujol, tal com veurem, va ser descobert, immediatament parcialment excavat i, de seguida, publicat (Nolla & Casas, 1984, núm. 122, pàg. 114-116, lám. LXXVI; Casas, 1989, pàg. 21-46; Nolla & Casas, 1987, pàg. 99-120). Ben aviat, com que es tractava d'un jaciment extraordinari i prou ben conservat, va entrar en la bibliografia general i d'aleshores ençà ha estat objecte d'interès des de tota mena d'òptiques, de les més generals a les de detall en què cada autor n'ha fet la seva pròpia lectura.

L'any 2009 fou possible tornar a emprendre els treballs de camp que pretenien exhaurir el jaciment, poder definir, si era possible, la superfície total de l'establiment baixrepublicà i mirar d'aconseguir més dades sobre l'ocupació inicial del lloc. Calgué, encara, una segona campanya el 2010 per assolir aquests objectius (Casas, 2010, pàg. 205-208; Burch et al., 2010b, pàg. 224-226, lám. VI,1). Ara presentem globalment els resultats que en alguns aspectes perfilen les conclusions inicialment exposades i en altres les modifiquen puntualment.

2. SITUACIÓ, DESCOBRIMENT I EXCAVACIONS

L'Olivet d'en Pujol, lloc conegut també com l'Olivet de la Pujada del Delme, es localitza al terme municipal del poble de Viladamat (Alt Empordà), als peus de la serralada que va de Palau Borrell a Sant Feliu de la Garriga, a prop de la Muntanyeta, poc alterosa (amb turons de 80 m a 100 m), que delimita per ponent la plana, justament on s'inicia la pujada, als peus del vell camí que portava i porta cap a Sant Feliu de la Garriga, a uns 800 m de la villa de Tolegassos i a mig quilòmetre de la necròpolis altimperial de la Vinya del Fuster associada a aquell l'establiment rural. S'ha de considerar un establiment de tipus suburbà atès que es troba només a 5 km d'Empúries. Fins fa poc ha estat zona d'oliveres i ara de pins, molt afectada per les nombroses feixes que els pagesos han hagut d'anar creant per poder explotar agrícolament aquest indret. Aquestes tasques van afectar i emmascarar el jaciment però també l'han protegit, en amagar-lo.

I. Carreras i J. Colomer, veïns de Viladamat, van identificar el jaciment la tardor de l'any 1981 en treballs de prospecció intensiva del terme municipal propiciats i dirigits per J. Casas. La primera campanya d'excavació s'executà la primavera de 1982 i la segona, l'estiu de 1983. El fet d'haver arribat a conèixer una part important de l'estació que no semblava gaire més gran i l'inici, aquell mateix any, de les excavacions a Tolegassos, explicaria que la feina quedés sense acabar. L'any 2009 va semblar interessant reprendre-hi l'activitat, acabada el 2010 i el 2011, també amb la participació de J. Colomer, que ha permès reconstruir la planta general de l'establiment, identificar restes estructurals lligades a la primera ocupació del lloc i aplegar dades que permeten matisar la seva cronologia.

3. ANTECEDENTS. L'ESTABLIMENT RURAL DEL SEGLE IV AC

Els indicis d'una primera ocupació del lloc, dos segles i mig anterior a la fundació de l'establiment d'època romana, es van manifestar quasi al mateix moment que va començar la primera campanya d'excavacions l'any 1982, i es van veure confirmats l'any següent i ampliat a les recents campanyes de 2009 i 2010. En aquella primera i vella actuació programada sobre el jaciment es va descobrir, a l'angle nord-oest de l'àmbit 1 (magatzem), un negatiu de *dolium* diferent als altres. Era més gran, més profund i tenia el fons totalment pla. Es tractava, en realitat, d'una sitja ibèrica tallada, escapçada i

amb la meitat inferior aprofitada per assentar-hi un *dolium* gràcies a la seva situació que, per casualitat, coincidia amb una de les rengleres d'aquells grans contenidors.

Aquell primer indici, que no va proporcionar ni un esquerdís que pogués ajudar-nos a datar la sitja (s'havia buidat per posar-hi el *dolium*), es va veure ampliat considerablement durant la campanya de 1983, quan se'n van localitzar dues de noves no alterades, a la meitat meridional del recinte. Una, més o menys centrada a la banda de migdia del pati; l'altra, sota els fonaments del mur que tancava el magatzem pel costat de llevant. Val la pena fer un incís en aquest apartat per assenyalar la troballa, a l'estrat superior de la sitja afectat per l'obertura dels fonament romans, d'un fragment de ceràmica campaniana B relacionat amb el moment fundacional del complex d'època romana (Casas, 1989, fig. 18,1, i *infra*).

Els resultats de l'excavació, publicats en el seu moment (Casas, 1989, pàg. 39-44), confirmaven la presència d'un assentament ibèric que fou abandonat més de dos segles abans de construir-se el recinte d'època romana. Ignoràvem quin podia ser el seu abast i la seva importància, si es tractava tan sols de dues o tres sitges aïllades i sense connexió amb cap altra estructura o si realment haurien format part d'un petit habitatge rural. Tan sols podíem veure que s'havien abandonat cap a la segona meitat del segle IV aC, cronologia que ara estem en condicions de revisar i matisar. Però a partir de les darreres campanyes (2009 i 2010), disposem de noves dades que, sense solucionar totes les qüestions que pugui plantejar aquesta primera ocupació, donen resposta a alguns dels interrogants i permeten, en definitiva, posar un punt més a la carta arqueològica dels establiments agrícoles d'època ibèrica del territori d'Empúries. Perquè ara sabem que no es tracta només de dues o tres sitges aïllades, sinó que formen part d'un petit assentament rural, d'una modesta casa de pagès situada parcialment sota les estructures d'època romana i en bona part destruïda en bastir-se el magatzem de *dolia*.

En realitat, sense saber-ho, ja n'havíem trobat algunes restes en les campanyes de fa quasi trenta anys, però no les havíem sabut interpretar correctament. A la planta general de l'època (Casas, 1989, pàg. 22, fig. 4), podem observar unes depressions una mica estranyes, allargades i ocupades per dos negatius de *dolia* a l'extrem meridional del recinte. També veiem, en el sondeig a ponent del mur de feixa modern, un conjunt de pedres paral·leles al perllongament de la paret d'època romana. L'excavació dels dos darrers anys ha permès documentar més vestigis que lliguen amb els localitzats a

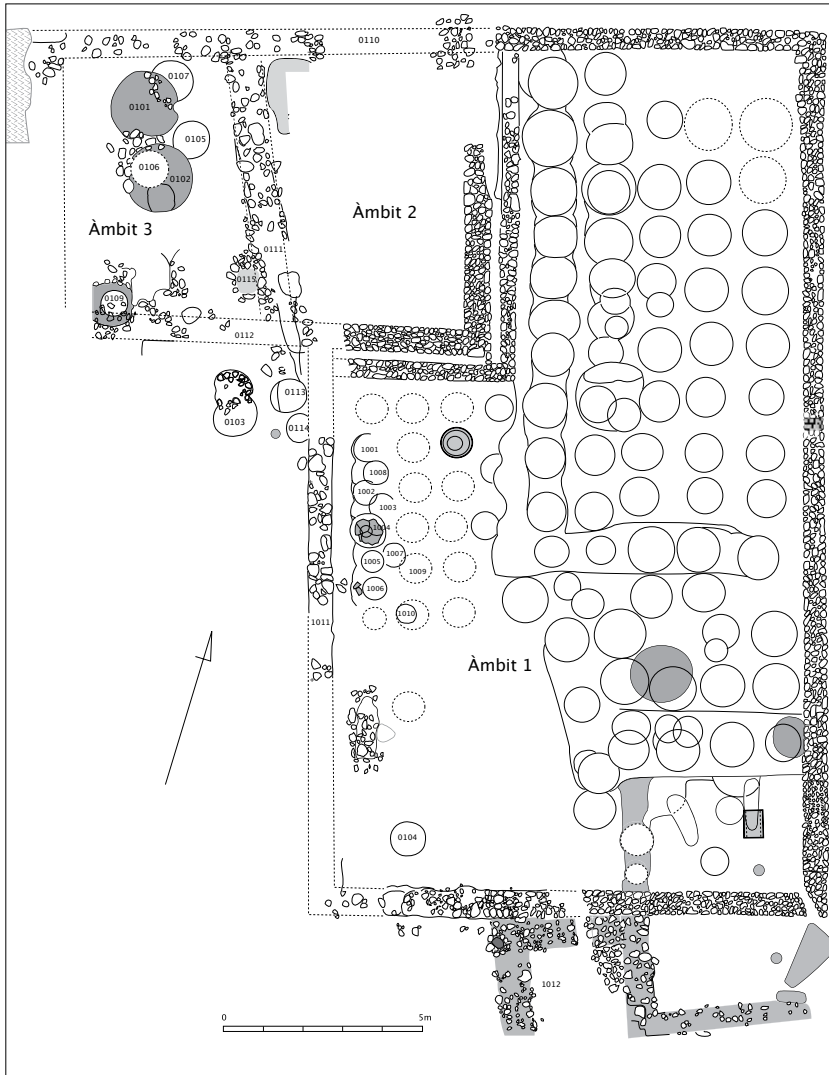

Fig. 1. Planta general de l'Olivet d'en Pujol després de les darreres excavacions.

les primeres campanyes, que configuren la planta parcial d'un edifici modest i molt deteriorat, anterior a l'estructura romana (fig. 2). Fa de mal resseguir i restituir a causa de la seva notable destrucció, però es poden observar senyals incomplets d'alguns murs.

En primer lloc, la rasa localitzada el 1983 dins el pati, al sud de la sitja núm. 1, hem vist que té la seva continuació a la part exterior del recinte romà

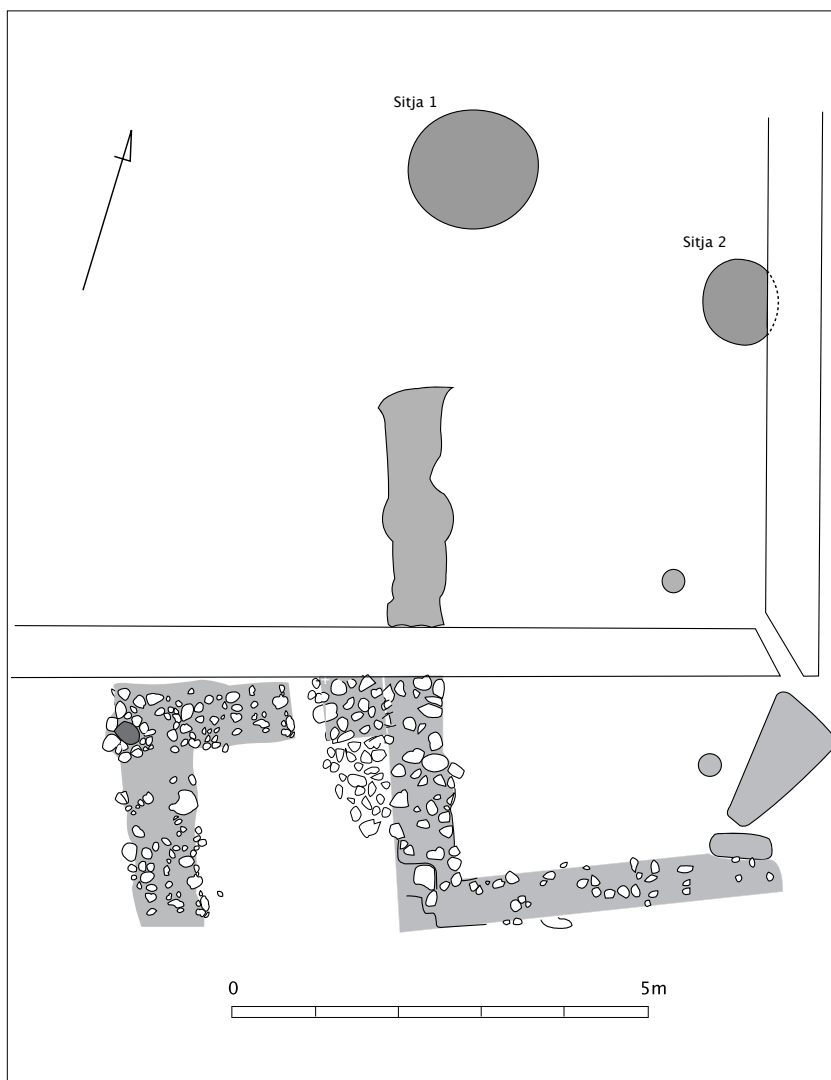

Fig. 2. Planta de l'estructura preromana a l'extrem meridional del recinte.

(ni alterada ni destruïda), amb les poques restes d'un mur que, en part, es va encaixar en un retall fet expressament a la roca natural. L'activitat en època romana dins el magatzem i la col·locació de *dolia* on hi havia l'estructura ibèrica va fer necessari desmuntar el mur, quedant només la rasa que n'havia sostingut els fonaments i que en el seu moment creïem que es tractava d'una rasa per a una renglera de petits *dolia*.

La construcció, en definitiva, de tota la paret que tancava el magatzem romà a migdia, que es perd a mesura que avancem cap a ponent, també va comportar la destrucció o alteració parcial d'altres murs de la casa ibèrica, quasi paral·lels als romans. És possible que fins i tot s'aprofitessin les pedres per aixecar la construcció tardorepublicana, perquè les poques restes que n'han quedat de la més antiga, no es justifiquen pel deteriorament natural, pel pas del temps o per les tasques agrícoles més o menys modernes. De fet, s'han conservat les poques pedres que veiem a la planta de la figura 2 i una ombra del que hauria estat una feble rasa de fonamentació amb la roca rebaixada i algun forat de pal que, o bé es trobava encastat a un angle del fonaments, a l'oest, o bé apareixia més o menys centrat dins una possible habitació, a llevant.

La planta i estructura completa d'aquesta edificació no la coneixem prou bé perquè no se n'ha conservat res més. Probablement, un altre mur l'hauria tancat per la banda nord, girant en angle recte cap a llevant, a partir de l'extrem de la rasa que queda dins el pati romà, deixant fora les dues sitges. Aquest tram coincideix precisament amb un esglaó artificial de la roca natural (llims compactes, "turc" en la denominació local), que separa la part del pati on s'havien col·locat els *dolia* de major capacitat i que van fer necessari un buidatge més profund del subsòl; de l'altra, sense quasi *dolia*, que coincidiria amb la porta sud-est de l'àmbit 1. Cap a llevant i migdia, tampoc no s'ha pogut conservar res, segurament a causa de la feblesa de les estructures i, sobretot, de les tasques agrícoles dels dos darrers mil anys. No oblidem que el jaciment va ser abandonat definitivament a mitjan segle I i que les freqüentacions que s'hi documenten no responen a cap habitatge, sinó a les habituals en les terres de conreu. És possible, però, que l'establiment rural ibèric es perllongués alguns metres cap a llevant, si considerem que els dos forats de pal circulars que veiem quasi arrencats al mig de la planta, podien marcar el centre de la coberta, tant si fossin un reforç al mig de l'estructura, com si marquessin l'aresta d'una teulada a dues aigües.

Pel que fa a la seva cronologia, només podem fixar-la de manera indirecta. El grau de destrucció dels murs no ha permès conservar ni un sol estrat. Directament trobem la roca natural, i el contingut dels forats de pal o altres depressions naturals o artificials de l'àmbit era de terra totalment estèril. Per tant, caldrà treballar a partir de dues premisses: a) els murs són anteriors a l'edifici romà i b) les altres restes també anteriors a l'assentament romà són les sitges ibèriques a les quals ens referíem al començament. Per tant, la cronologia general del jaciment pronomà l'hem de treure de les

sitges, encara que la relació entre hàbitat i dipòsits és, no cal dir-ho, més que probable, però, en darrera instància, hipotètica.

El contingut de les dues sitges, estudiat i publicat a la monografia general en la que s'incloua el jaciment de l'Olivet d'en Pujol (Casas, 1989, fig. 22 a 24), era limitat però molt homogeni i no gaire diferent en l'una i l'altra (fig. 3 i 4). No insistirem més del compte en un material que ja es va donar a conèixer en el seu moment, però potser podríem matisar la cronologia que havíem proposat a l'anterior publicació (segona meitat del segle IV aC), fent algunes precisions.

El "fòssil director", pel que fa a la sitja núm. 1, són els dos *skyphoi* de ceràmica àtica de vernís negre (fig. 3, 1 i 2), que podem atribuir als tipus 349 o 350 (millor aquest darrer), de l'àgora d'Atenes, amb una cronologia que *grosso modo* aniria del 375 al 350 aC (Sparkes & Talcott, 1970, pàg. 261). El primer porta un grafit a la base, llegit malament quan el vam publicar per primera vegada: DPIII AN. Es tracta del numeral 18 (potser el preu o el nombre de vasos), seguit de les lletres AN que potser identifiquen el mercader, com les inicials del seu nom.² Curiosament, no és un cas únic, sinó que en tenim un de paral·lel quasi idèntic a l'antiga *Rhode*. Efectivament, a la base d'un *skyphos* del mateix tipus, amb una cronologia molt genèrica del segle IV aC, tornem a trobar el numeral DPIII, però sense cap altra lletra (Puig, 2006, pàg. 227 núm. 3). Ens haurem de preguntar quin significat té i què hi fa un grafit grec fet *a posteriori* sobre la peça, encara que sigui una possible marca comercial, en un jaciment rural que suposàvem ibèric.

A la sitja núm. 2 tornem a trobar dues peces de ceràmica àtica de vernís negre (fig. 4, 1 i 2). La primera, un plat que ha perdut la base, del tipus Agora 803 (millor que 806), que hauríem de datar a partir del 380 aC o, en el cas poc probable que es tractés del segon tipus (la manca de peu també dificulta una bona identificació), cap al 350-325 aproximadament (Sparkes & Talcott, 1970, pàg. 293-294). La decoració de palmetes entrelaçades, que documentem en altres formes a partir de mitjan segle V, és habitual en el decurs de tota la centúria següent i, especialment, però no exclusivament, durant la primera meitat. Per altra banda, a la mateixa sitja tornem a trobar una base de *skyphos* de variant indeterminada (fig. 4, 2), que casa amb el conjunt, que es completa, a més, amb una vora d'àmfora massaliota típica,

² Agraïm a la Dra. Mª Paz de Hoz (Universitat de Salamanca) la transcripció i interpretació del grafit.

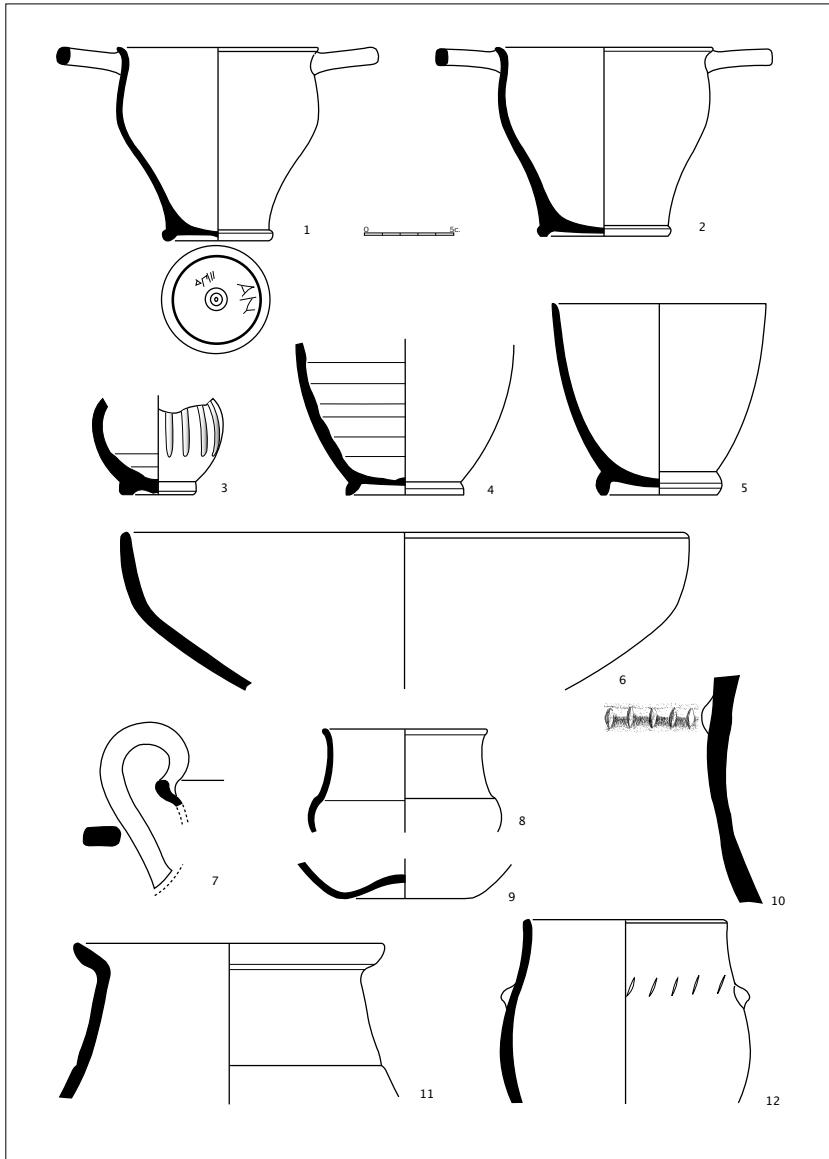

Fig. 3. Materials de la sitja ibèrica 1. 1 i 2: ceràmica àtica de vernís negre; 3 a 12: ceràmica comuna ibèrica, oxidada i reduïda, elaborada a torn i a mà.

probablement del tipus bd3 o 3/5, datada en altres contextos, sobretot a mitjan segle V (Py, 1978, pàg. 8-9), però també dins el primer quart del segle IV aC (Gailledrat, 2010, fig. 35, 3), i fins a mitjan de la mateixa centúria,

associat a les formes A-MAS 3 i A-MAS 4 (Bertucchi, 1990, pàg. 16; Bats, 1993, pàg. 60).

En darrer lloc, cal fer referència a les produccions locals, no només a la ceràmica feta a mà, normalment cuita en foc reductor i sovint decorada amb un cordó imprès enganxat a l'espatlla o amb incisions simples (fig. 3, 10 i 12), que repeteix formes o evoluciona de tipus ben coneguts a casa nostra, amb una llarguíssima tradició, sinó a la ceràmica a torn oxidada, amb gots i copes de formes senzilles però ben treballades (fig. 3, 3 a 6), gerres de llavi girat enfora (fig. 4, 6) o gerres decorades exteriorment amb pintura blanca i vermella (Casas, 1989, fig. 23, 5), sempre amb el fons umbilicat, com sol ser tradicional en les produccions ibèriques com a mínim des del segle V i que perdura pràcticament fins al segle II aC. Aquesta característica es repeteix, a l'Olivet d'en Pujol, en els dos exemplars de vasos bicònics de ceràmica grisa (fig. 4, 4 i 5), arcaics, encara desproporcionats, més amples que alts, que recorden, o s'hi poden associar, el mig vas bicònic de la sitja núm. 1 (fig. 3, 8), amb les superfícies de color negre i l'interior de la fractura de color marró. La seva qualitat i acabats fan pensar en un treball a torn, però una observació acurada ens descobreix la seva elaboració a mà.

Possiblement, aquest sigui l'antecedent o el prototipus dels bicònics de grisa de la costa catalana. Però, com veiem a la sitja, ambdós coexisteixen. La forma, en aquesta mateixa producció de ceràmica a mà, negra i brunyida, la documentem a partir de mitjan segle V aC i, sobretot, en la segona meitat, amb un repertori limitat però ben datat, a les sitges de Saus II (Casas & Soler, 2012, amb recull de paral·lels), pertanyent a un grup que també inclou una característica escudella hemisfèrica amb nanses de mugró perforat verticalment, que veiem a les sitges del Camp de l'Ylla (a Viladamat, a uns 400 m a l'est de l'Olivet), en un context del darrer quart del segle V aC (Casas et al., 2010, fig. 4, 6).

Per tot plegat, una vegada valorat el conjunt de material ceràmic de cada sitja (homogeni i contemporani), considerem que hauríem de fixar la data de farciment i amortització definitiva cap a mitjan segle IV, fins i tot potser una mica abans, dins el segon quart de segle. En tot cas, no creiem que l'esdeveniment es pugui situar més enllà del 350 aC (per posar una data de referència), i de cap manera en la segona meitat avançada de la centúria, com havíem escrit anys enrere (Casas, 1989, pàg. 39).

Què és, en definitiva, aquesta troballa? Com l'hem d'interpretar? En el fons s'inscriu en aquest context indígena, fortament influenciat per *Emporion*, de petites cases de pagès i explotacions rurals a l'entorn més

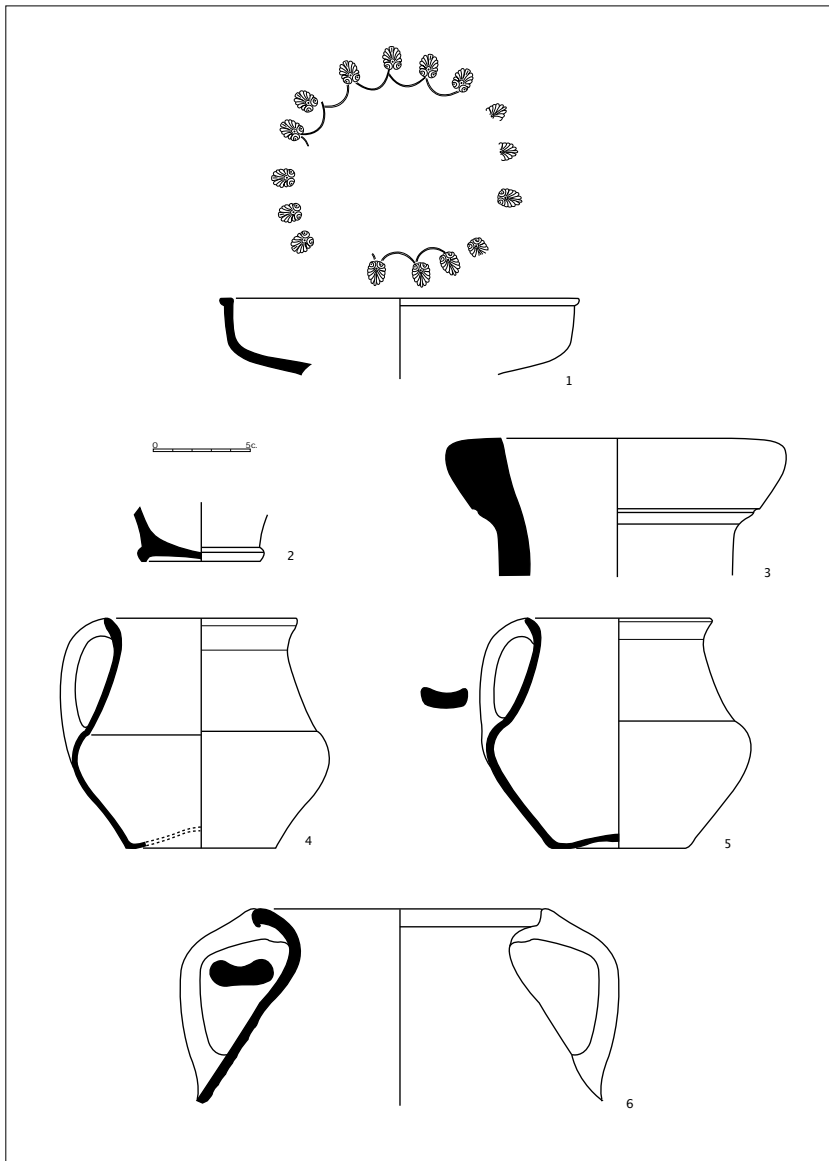

Fig. 4. Materials de la sitja ibèrica 2. 1 i 2: ceràmica àtica; 3: àmfora massaliota; 4 i 5: ceràmica grisa de la costa catalana; 6: ceràmica comuna ibèrica.

o menys immediat a la ciutat, que es documenten cada vegada millor a partir del segle V aC i que perduraran, més o menys, fins a la romanitat. Exemples propers i una mica més antics, els trobem al Camp de l'Ylla, excavat

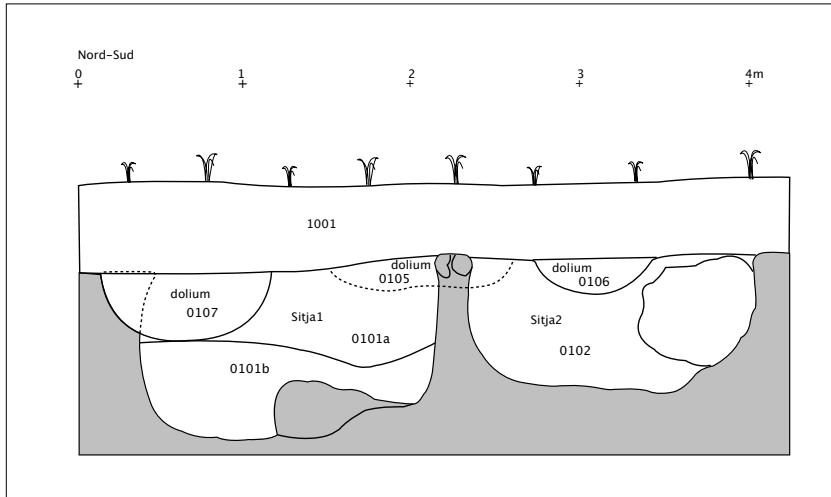

Fig. 5. Seccions estratigràfiques de les sitges augustals 1 i 2.

recentment (Casas et al., 2010), amb una cronologia del darrer quart del segle V aC; un esquerdís de ceràmica àtica a Tolegassos, fora de context, no té més transcendència i potser el podríem lligar amb el Camp de l'Ylla. Mas Gusó, amb una ocupació que podem fer recular fins al neolític final, però que, pel que ara ens interessa, té un gran èxit continuat durant el període 600-200 aC (Casas & Soler, 2004). Més enllà, encara dins el territori agrícola d'Empúries, podem citar les recentment excavades sitges de Saus; les restes d'un mas ibèric que va produir cereals i oli entre el 500 i el 400 (en números rodons), i que està situat a tan sols 12 km de la costa.

El conjunt de jaciments pròxims i similars –i també la casa i les sitges de l'Olivet d'en Pujol– ajuden a configurar, a documentar de la manera més directa i tangible possible, l'ocupació i l'explotació del camp a l'entorn de la vella colònia. Ens trobem, en general, davant els vestigis i les restes de les petites cases de pagès que nodrien la ciutat amb la seva producció agrícola i ramadera i que vivien directament de la terra que treballaven. La filiació d'aquella gent no sempre serà fàcil de determinar, i aquí entrariem en una altra qüestió problemàtica i debatuda sense tenir-ne la resposta final: indígenes o grecs? En principi, tot fa pensar en una ocupació indígena (el tipus de casa, el material ceràmic de cuina i d'ús més quotidià, la presència de sitges...), mentre que altres elements semblen assenyalar la presència hel·lena en aquest rerepaís emporità i, en aquest sentit, el grafit a la base d'un *skyphos* àtic (i altres apareguts recentment en el territori), podria ser-ne

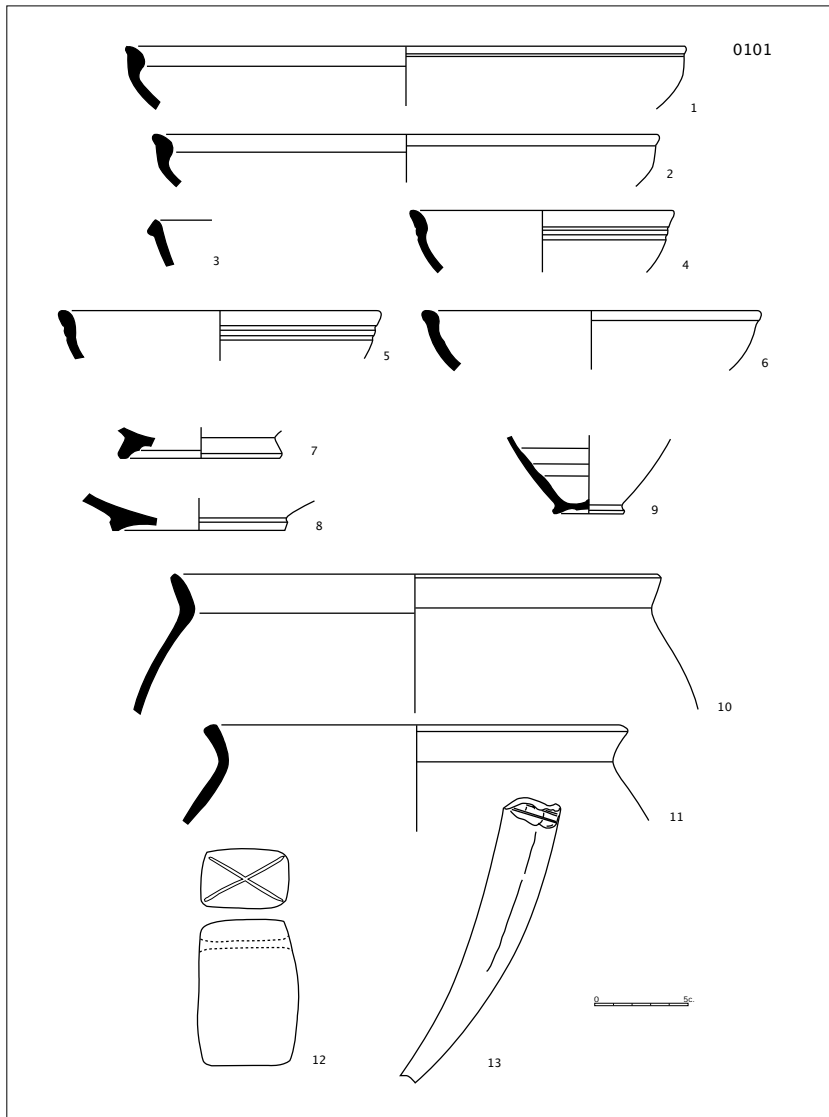

Fig. 6. Sitja 1 d'època augustal. 1 a 9: ceràmiques grises emporitanes tardanes; 10 i 11: ceràmica comuna; 13: *pondus*; 14: banya de cèrvid tallada.

un petit indici, llevat que li haguem de donar una lectura totalment diferent i ens limitem a considerar-lo com una marca de control comercial, amb la xifra 18 i les inicials AN, del comerciant. Són, encara, preguntes difícils de respondre.

4. EL MAGATZEM BAIXREPUBLICÀ

4.1. Descripció del conjunt

El conjunt, unitari, consta d'un gran rectangle amb el costat llarg disposat de nord a sud d'uns 22 m de llargària i d'uns 13 m d'amplada del qual en surt, a l'angle nord-oest, un rectangle quadrangular d'uns 6 m est-oest i uns 8 m nord-sud (mides externes). En total, ocupa una superfície d'uns 328 m². Aquesta forma regular s'organitza en tres àmbits perfectament diferenciats. Un gran pati (àmbit 1) que ocupa tot el costat oriental i meridional del recinte, amb forma d'un doble rectangle, un més gran d'uns 13 m per 14 m, a migdia, i un de més xic, d'uns 8 m per 8 m, ocupant l'espai septentrional, amb una superfície total d'uns 240 m². És en aquest sector on es disposaven les diverses rengleres de *dolia* parcialment soterrats i el nucli central de l'establiment. El segon espai (àmbit 2) correspon a una estança rectangular d'uns 50 m² que ocupa l'encaix nord-oest de l'àmbit 1. El tercer (àmbit 3), adossat a l'anterior, de forma quadrangular i d'uns 40 m² de superfície, perllonga cap a ponent l'amplada de l'àmbit 2 (fig. 1).

El conjunt queda perfectament definit per uns murs, alguns dels quals (sector de llevant) es troben més ben conservats que els del costat de ponent com a conseqüència del desnivell que hi ha entre un costat i l'altre i de diverses feixes situades en aquell espai, que servien per poder conrear camps molt irregulars, amb marcats desnivells. Tal com veurem més endavant, els murs són similars però no pas idèntics. És interessant constatar que el conjunt del pati (àmbit 1) era definit en tot el seu recorregut per un mur perimetral que no compartia amb les parets de l'àmbit 2 allí on entraven en contacte. En efecte, aquesta dependència tenia els seus propis murs absolutament independents dels del pati, si bé igualment orientats i clarament separats, entre uns 20 o 25 cm de distància. En canvi, l'àmbit 2 i el 3 compartien mur (0111) de separació.

El gran pati (àmbit 1) era ocupat per nou rengleres de *dolia*, tal com posen de manifest els forats circulars obrats a la roca. Es conserven en molt bon estat les cinc rengleres més orientals i no tant les més occidentals, com a conseqüència de l'altura del sòl natural. Els murs, d'uns 0,55 m d'amplada, constituïen una paret de tanca que el definia i l'aïllava. L'única porta s'obria al costat oriental del recinte amb el brançal de migdia només a un metre de l'angle sud-est. Es distingeix per la diferència d'acabat del mur que definiria la base d'un llindar que ha desaparegut sense deixar rastre. Era un espai obrat

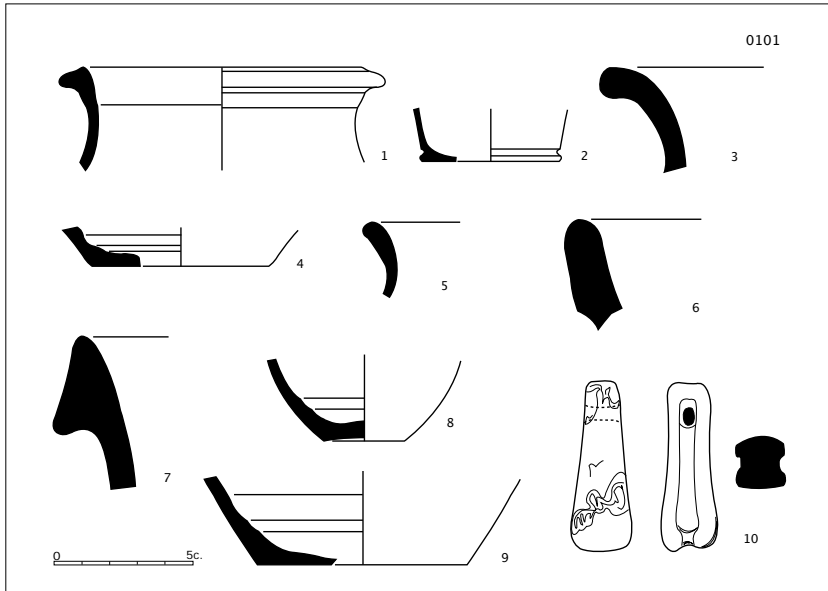

Fig. 7. Sitja 1 d'època augustal. 1, 3, 4, 5 i 9: ceràmica comuna oxidada i reduïda; 2: ceràmica de parets fines; 6 i 7: àmfora; 8: ceràmica grisa emporitana tardana; 10: pes de plom.

amb pedretes molt menudes, còdols d'uns 5 cm de diàmetre, i terra. Tenia una llum d'uns 2,50 m i podem deduir que seria de dues fulles que anirien ben ancorades en els respectius muntants i no pas fixades en pollegueres obrades a terra.

Si fa o no fa, a uns 10 m de l'angle nord-est de l'àmbit es documenta l'existència d'un forat d'uns 0,30 m d'amplada amb suau inclinació vers llevant que caldria interpretar com un desguàs d'aigües pluvials de l'àmbit. Un altre, molt ben obrat, se situava en biaix justament a l'angle sud-est del recinte.

L'àmbit 2 seria un espai unitari cobert, tal com va confirmar l'excavació. Els murs són més gruixuts, d'uns 0,60/0,70 m, probablement per poder suportar sense problemes el pes de l'embigat de fusta i de les *tegulae* i *imbrices* que se situaven al damunt. L'excavació va trobar-ne en grans quantitats a tot l'entorn i a dins com a conseqüència de l'ensorrament de la cobertura de l'edifici un cop abandonat. És segur que aquesta dependència no comunicava directament amb el pati. L'estat dels murs dobles sembla fer-ho impossible. En aquest cas, caldria deduir l'existència d'una porta al costat nord que no podem identificar arqueològicament, atès que, en aquell punt, la paret ha

desaparegut pràcticament del tot deixant només els indicis de la rasa. Podria haver-hi hagut una o unes finestres obrades en els murs oriental i meridional. Caldria suposar, també, l'existència d'una obertura en el mur occidental que comunicés els àmbits 2 i 3. El mal estat d'aquest sector, molt malmenat per unes feixes, fa impossible confirmar-ho.

L'àmbit 3 l'interpretaríem com una eixida, un espai a cel obert associat directament a la cambra coberta (àmbit 2), sense rebutjar la possibilitat de veure-hi una altra cambra coberta (fig. 12). Assenyallem l'existència de dues grans sitges que haurien estat colgades quan aquest establiment fou, finalment, abandonat.

4.2. Tècnica constructiva

Els murs, els uns i els altres, són fets segons la mateixa manera d'obrar. Només es diferencien en el gruix, més amples els que defineixen les parets de llevant, migdia i ponent de l'estança coberta (àmbit 2) que tots els altres (0,70 m per 0,55 m). La part conservada de les parets correspon a la fonamentació i al sòcol inferior que s'alçava uns quants centímetres (no podem saber-ho amb rigor, però cal suposar que entre 0,35 m i 0,45 m) per damunt del nivell de paret vista, eren fets de pedres mitjanes, no gaire grans, lligades amb argila. Per sobre, el mur devia ser de tàpia i no pas de toves, segons deduiríem del registre arqueològic. L'altura és impossible de determinar, probablement a l'entorn dels dos metres, cosa que facilitaria un aïllament i una protecció suficient. L'excavació inicial ja va fer pensar que el coronament del mur aniria protegit per *tegulae* i *imbrices* que retardarien els efectes negatius de la intempèrie sobre els murs de terra, tal com feia també el sòcol de pedra i fang. Les noves campanyes han servit per confirmar-ho. Cal suposar que exteriorment aquests murs anirien recoberts d'algun tipus d'arrebossat. La manca d'indicis ens fa pensar en l'ús d'argila diluïda amb aigua, que era fàcil de preparar i efectiva. Només calia estar a l'aguait i fer-ne un bon manteniment.

Les parets havien exigit l'obertura de rases de fonamentació que variaven puntualment d'un lloc a un altre i que sempre perforaven poc o molt la roca natural tot cercant la màxima estabilitat. De vegades l'amplada de la trinxera coincidia amb la dels fonaments; en altres ocasions, era un xic més gran. En aquest cas, la roca agredida i esmicolada servia per omplir aquests espais. Altres vegades, sobretot al costat més occidental de l'establiment, les parets es disposaven directament sobre la roca només polida i allisada

per facilitar l'encaix. Contra els murs septentrional i oriental del gran pati (àmbit 1) i només per dins, s'aplicà una mena de faixa argilosa per sobre el nivell de circulació. Podríem posar-ho en relació amb la voluntat de protegir el basament d'aquestes parets de la humitat i de l'aigua que es podia aplegar puntualment dins del recinte i per ajudar a conduir-la vers els dos forats de desguàs, ja descrits, que la treien cap enfora.

A l'interior del pati tancat s'han trobat molt ben alineats uns 100 forats circulars que perforaven la roca definint nou rengleres, les cinc primeres, de llevant a ponent amb orificis de diàmetre més gran, per a uns 75 *dolia*, i les altres quatre amb mides més reduïdes, en un espai que podia encabir entre 30 i 40 *dolia*, dels quals només tenim indicis d'una dotzena ben identificats en l'excavació. Les primeres podrien correspondre a recipients més grans, mentre que les altres serien ocupades per *dolia* de menor capacitat. Hi havia molts senyals d'una intensa activitat que posava de manifest que uns havien estat desplaçats i altres retirats o substituïts. En els clots on eren disposats se n'han trobat uns dins d'altres o al costat, tallant-los. En ocasions era possible documentar que un mateix forat havia servit per posar-hi fins a quatre *dolia* diferents. Caldria suposar que les substitucions tan ben documentades serien conseqüència de fractures i trencament. Canviar un d'aquells enormes recipients havia de ser un autèntic problema.

Tal com passa sovint, per poder accedir més còmodament a la boca, treballar en millors condicions i per donar estabilitat als receptacles, els *dolia* s'encaixaven en el subsòl, en orificis obrats per complir aquesta tasca. Pel damunt, un sòl de terra piconada anivellava l'àmbit uniformement.

La cambra central (àmbit 2), coberta amb un sostre versemblantment a dues aigües, mostrava un paviment senzill: la roca allisada i retallada i terra piconada. Es trobà en molt mal estat i no conservava cap indicatiu que pogués ajudar a interpretar amb més seguretat la seva funció.

El paviment de l'àmbit 3 era la roca retallada i allisada. Hi havia en el seu interior dues grans sitges (una tercera és més dubtosa), que estigueren en ús fins a època augustal, tal com tindrem ocasió de veure, moment en què hom les colgà amb materials sorprenents (moltes peces de ferro) i abocant-hi animals (quatre bous), tres dels quals pràcticament sencers, que van conservar la relació anatòmica. Estaven barrejats amb altres restes de fauna pertanyents a animals processats; és a dir, consumits, amb talls i senyals prou clars. Es tractava de porcs, cabres i ovelles, en poca quantitat, alguna gallina i restes de dos conills adults. En definitiva, una mostra dels components de la dieta dels estadants de l'antic Olivet.

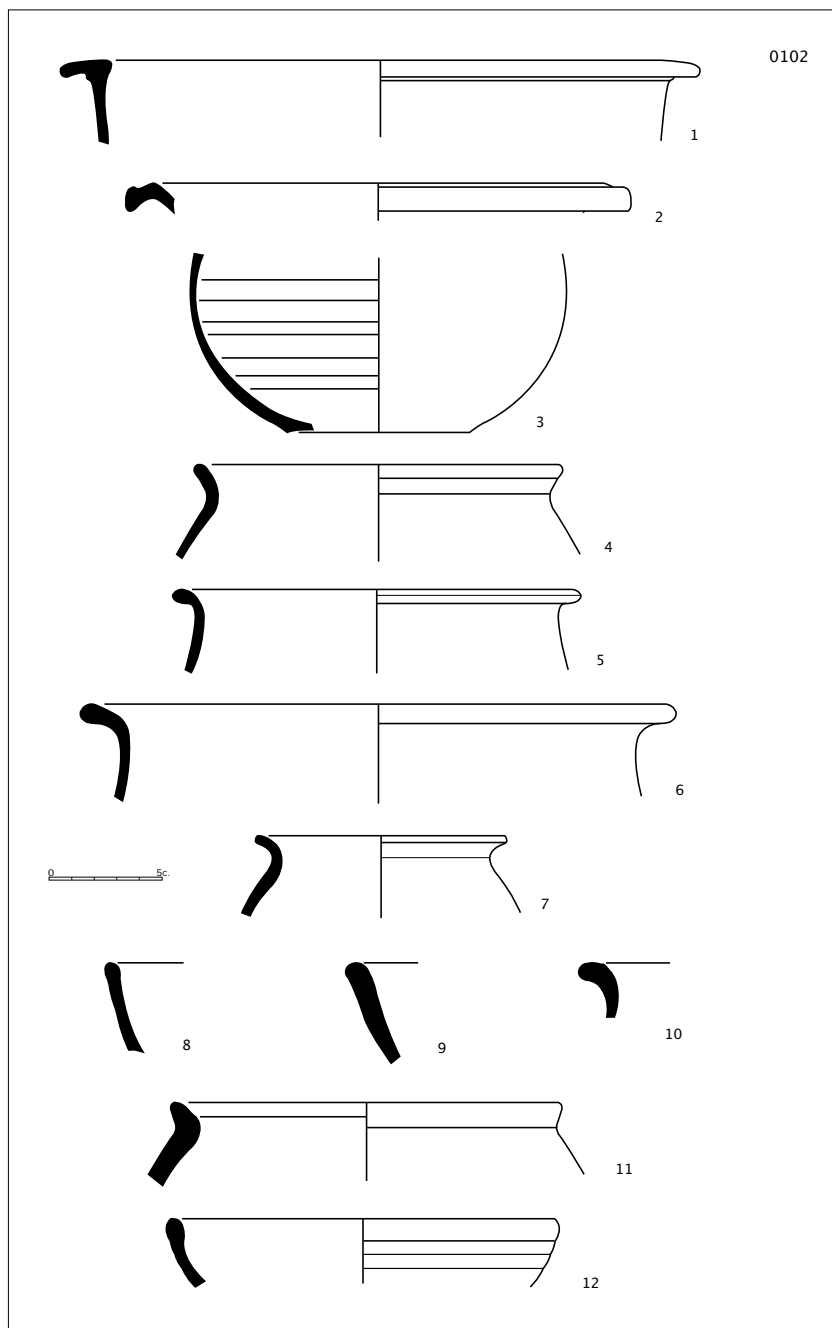

Fig. 8. Sitja 2 d'època augustal. 1: *kalathos* ibèric; 2: ceràmica amb vernís roig corall; 3 a 11: ceràmica comuna oxidada i reduïda; 12: ceràmica grisa emporitana tardana.

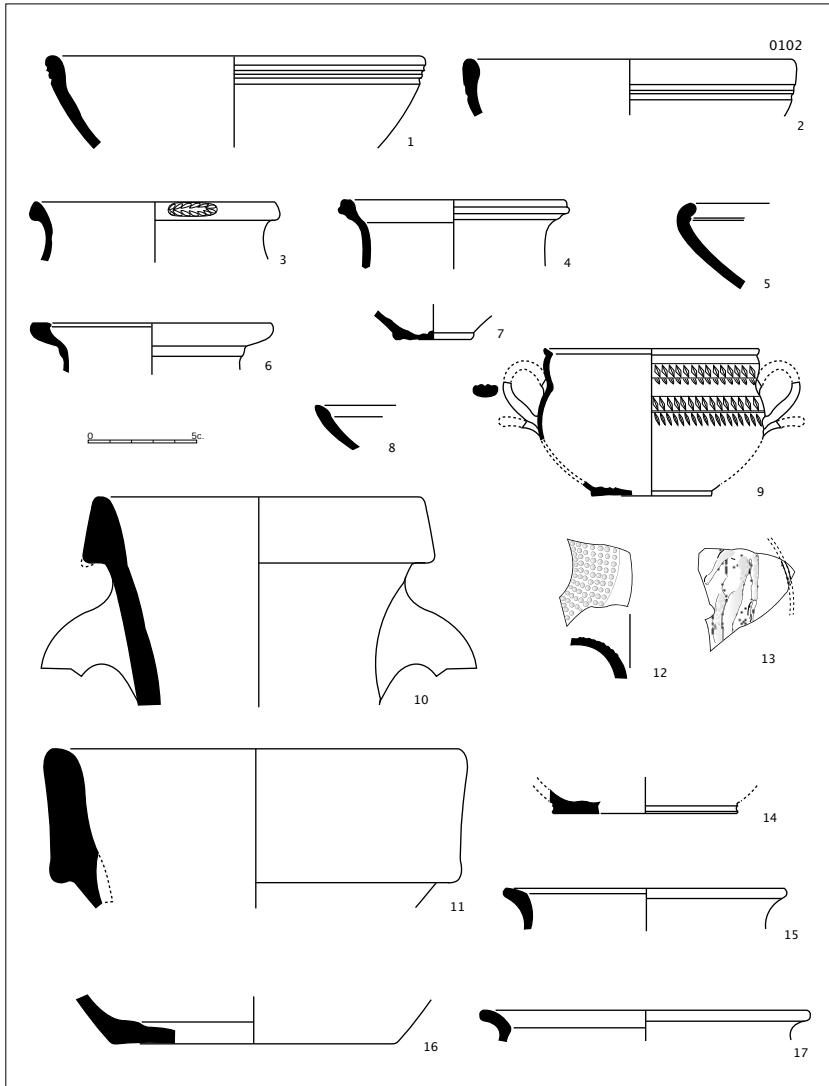

Fig. 9. Sitja 2 d'època augustal. 1, 2, 5 i 7: ceràmica grisa emporitana tardana; 3 i 4: ceràmica comuna oxidada; 6: ceràmica d'engalba blanca; 8: ceràmica campaniana; 9: ceràmica de parets fines; 10 i 11: àmfora itàlica; 12 i 13: llànties itàliques; 14: ceràmica àtica; 15 a 17: ceràmica comuna reduïda.

Un cop obliterades les sitges, es disposà al damunt i a l'entorn com a mínim un parell de *dolia* de mides grans dins d'uns orificis circulars oberts al subsòl rocós. Recordem que en aquesta ocasió no s'aprofundí gaire, atesa, potser, la duresa del material que calia perforar. En una de les cantonades,

la sud-occidental, hi ha vestigis de mal interpretar, molt afectats per feixes i conreu que podrien correspondre a una altra sitja més petita (o a un forat de *dolia*?). No tenim indicis de cap mena, a favor o en contra d'una coberta. Nosaltres hem suposat que es tractaria d'una eixida a cel obert, però en realitat podria tractar-se d'una segona cambra, més menuda, d'aquesta mena de caseta.

4.3. Funció

No sembla que es pugui discutir la funció d'aquest establiment. El centenar, pel cap baix, de *dolia* que existien dins del clos ho confirmen plenament. Com a mínim en aquest magatzem es podien conservar uns 90.000 litres d'algun producte agrícola conreat als camps de l'entorn (considerant que la capacitat estàndard d'un *dolium* de mida mitjana estaria entorn els 900 l). Alguns fragments conservaven xifres que correspondrien a mesures de capacitat (Fabre et al., 2002, núm. 103 i 104, pàg. 174, pl. LXXI). Una porta gran, prou ampla (2,5 m de llum), facilitava l'accés de mules, ases i carros, per carregar i descarregar. Justament, immediatament davant de la porta i ocupant tot el sector meridional del recinte, hi havia un espai aparentment en forma de L, d'uns 3 m d'amplada, que potser arribava quasi a l'altre extrem del pati (depndria dels *dolia* que hi hagués en un punt que no s'ha pogut excavar), sense ocupar i que havia de servir per poder realitzar de manera més convenient aquestes operacions de càrrega i descàrrega d'allò que es desava dins dels enormes recipients.

Davant la façana de tramuntana, ocupant l'encaix rectangular que dibuixava el pati, es va construir una estança prou gran, d'uns 50 m² (o de 90 m² si acceptem la possibilitat que l'àmbit 3 no era altra cosa que una segona cambra del conjunt i no una eixida o pati annex), amb un sòl simple de la roca allisada i terra piconada on no hi havia senyals significatius. Tres de les seves parets eren més gruixudes i dues (est i sud) no eren compartides. L'espai era cobert amb bigam de fusta i, per sobre, com confirmà l'excavació, *tegulae* i *imbrices* a la manera tradicional romana. El doble mur prou ben conservat que limitava amb el pati dels *dolia* (àmbit 1) probablement permet assegurar que no hi havia connexió directa entre un espai i l'altre. Però no és del tot clar. No oblidem que es conserva a nivell de fonaments i que, posats els *dolia* al seu lloc i anivellat el paviment del magatzem, hauria quedat pràcticament a la mateixa altura que el terra del cobert. Potser només era un sòcol de reforç i separació dels dos àmbits. Un accés directe entre aquest i el pati per la

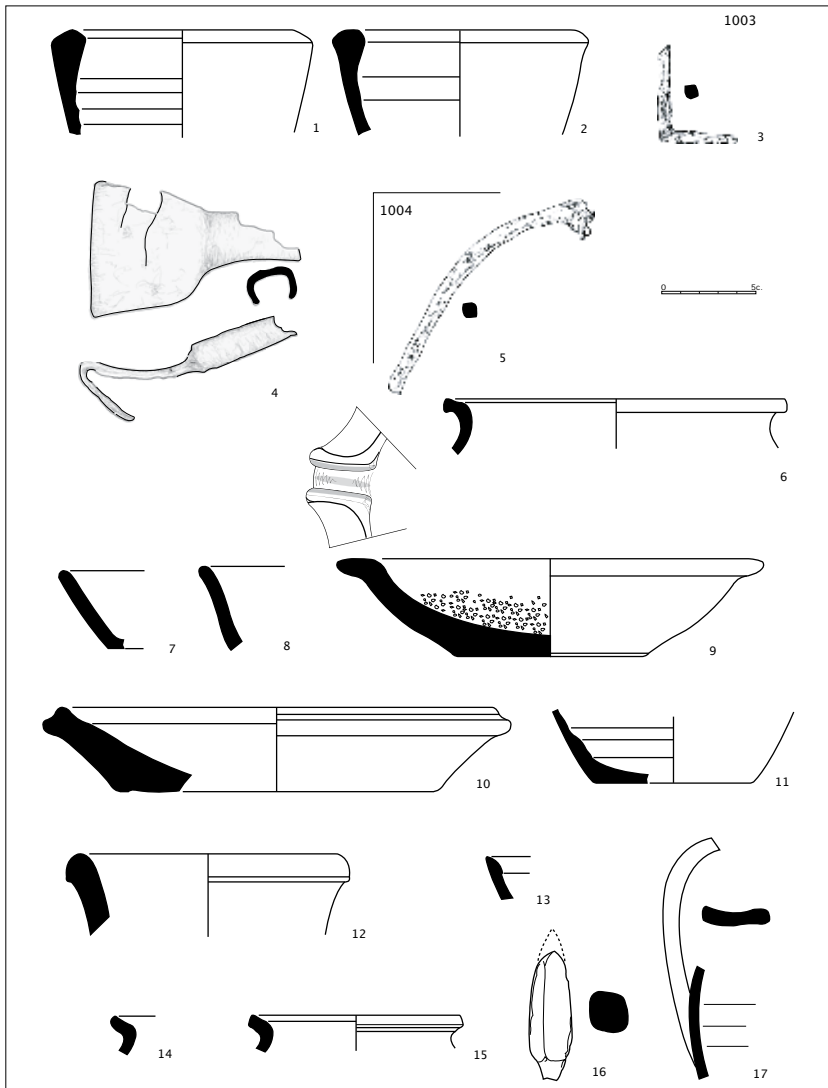

Fig. 10. Materials dels nivells d'abandonament dipositats al fons dels negatius de *dolia* del sector oest, campanya 2010. 1 i 2: àmfora Pascual 1; 3 a 5: estris de ferro; 6-8, 11, 14, 15 i 17: ceràmiques comunes oxidades i reduïdes; 9 i 10: morters; 13: ceràmica africana de cuina; 16: punta de *pilum*.

part nord-est (a la planta es pot observar la desaparició de la paret, però per causes del conreu modern), no seria impossible. Això també faria replantejar l'accés principal a la cabana.

Hi ha dues possibilitats per restituir hipotèticament l'accés a l'edifici sense que, mancats de dades fermes i d'indicis d'un cert pes, puguem prioritzar-ne una o l'altra. Una és que l'entrada principal se situés a la façana nord de l'àmbit 2. En aquest cas (rar, ja que ningú, si pot triar, obre de cara a tramuntana), caldria deduir l'existència d'una altra porta perforant la paret occidental per permetre la connexió amb l'àmbit 3. Però seria poc pràctic, estructuralment, si immediatament al costat, quasi a l'angle, també s'obris un accés al pati de *dolia*. L'altra solució preveu l'existència d'una obertura al mur meridional, occidental o septentrional de l'àmbit 3 i, des d'aquí, a través de la porta abans descrita s'accediria a l'estança 2. Aquesta solució seria l'adequada, tant si aquest espai era cobert com si no ho era. Les característiques de la roca fan més possible, si aquesta fos la realitat, que l'obertura perforés el mur de migdia, més que qualsevol altre. Tanmateix, queda clar que aquests dos espais (àmbit 2 i 3), formaven una unitat orgànica.

Proposaríem veure-hi una dependència multiforme lligada al treball del camp i no pas exclusivament a l'administració del magatzem de *dolia* que gairebé sembla una entitat autònoma. Lloc on es desarien eines i estris, on es podria descansar i dormir, on es podrien realitzar tasques puntuals a soplug. L'àmbit 3 seria un espai lligat a la dependència principal on es conservaria gra per a ús dels usuaris del recinte i dels animals de treball primerament desat en sitges. Un cop aquestes foren deixades d'utilitzar i colgades, al damunt i potser a l'entorn es disposaren tres (potser quatre) *dolia* de grans dimensions, encastats parcialment al sòl natural que degueren acomplir la mateixa funció fins a l'abandonament de l'edifici. Més endavant només podem detectar freqüentacions puntuals de molt poca importància.

Hi ha dues grans sitges (una tercera és més dubtosa, a causa de la seva forma irregular) que relacionaríem amb l'activitat agrícola d'aquest establiment, amb l'explotació de l'entorn immediat. Bon indicatiu, pensem, que l'Olivet no forma part d'un edifici més gran que es trobaria a l'entorn immediat.

Caldria, doncs, veure-hi simultàniament un magatzem enorme de *dolia* i una petita dependència de servei i recolzament d'uns quants pagesos i de les seves bèsties de treball que conreaven les terres de l'entorn i que vivien en un altre lloc, a distància suficient, per necessitar tota aquesta (modesta) infraestructura.

4.4. Cronologia

A partir del material preferentment ceràmic localitzat durant les excavacions de 1982 i 1983, estudiat detalladament en el seu moment (Casas, 1989, pàg. 25-39), es pogué proposar una cronologia inicial i una data final per a la història del jaciment. Fem-ne, tot seguit, un resum ràpid posant al dia alguns detalls. En acabar, analitzarem més detalladament les troballes efectuades els anys 2009 i 2010, que ens han ajudat a identificar més clarament un procés d'abandonament força més complex i esglaonat en el temps, i a datar aquests moments amb més precisió.

L'estratigrafia no es trobava prou ben conservada ni el material arqueològic era suficientment abundós per poder resoldre sense dificultats les qüestions cronològiques. Tanmateix, la presència en el colgament coetani d'una de les rases de fonamentació del pati d'un fragment de vora d'un plat de parets molt robustes de la forma Lamboglia 7 i una base de la forma Lamboglia 2, en campaniana B, de la vora d'un gran *kalathos* i d'un peu robust d'àmfora Dressel 1 itàlica (Casas, 1989, pàg. 37, fig. 18), constitueixen bons indicis que cal considerar, sobretot tractant-se d'objectes molt ben estratificats. A primer cop d'ull proposaríem una datació de darrer quart / final segle II o primer terç / primera meitat de l'I aC.

Recordem, ja que és d'enorme importància, que totes les altres troballes venien d'estrats d'abandonament, sovint remenats i afectats, i per la llarga activitat agrícola posterior. Era un garbuix de material amb menys valor absolut. Tanmateix, una anàlisi global ens permet veure-hi tres grans blocs, un de més antic, clarament baixrepublicà, i un altre, menys abundós, d'època augustal i només uns quants fragments que situaríem dins de la primera meitat del segle I de l'era i, puntualment, encara més tardans.

Entre el primer grup assenyalaríem algunes ceràmiques d'importació, amb uns pocs fragments de campaniana A, amb les formes Lamboglia 27B, 31, 33b i 36 (Casas, 1989, pàg. 31-32; fig. 8, 17 i 18; fig. 11; 4, 5, 6 i 9, i fig. 16, 3 i 4) de campaniana B de Cales, formes Lamboglia 1 i 5 (Casas, 1989, pàg. 31-32; fig. 11, 3, i fig. 18, 1 i 2), ceràmica comuna itàlica, forma Celsa 79.28 i forma 4 Vegas 14 (Casas, 1989; fig. 8, 21), ceràmica de parets fines, amb la forma Mayet 2A (?) i Mayet 3 (Casas, 1989; fig. 8, 13 i 14; fig. 15, 3 i 4), un conjunt notable de ceràmiques fines indígenes d'origen emporità: *kalathos* (Casas, 1989; fig. 8, 8; fig. 16, 9 i 10; fig. 17, 9; fig. 20, 3 ceràmica d'engalba blanca (formes 1B i, possiblement 3 i 4)) (Casas, 1989; fig. 8, 15 i 16; fig. 12, 1 i 9; fig. 15, 14 a 16, i fig. 17, 14 a 16), ceràmica grisa emporitana

(formes A-II, B, C i D-II), (Casas, 1989; fig. 8, 2; fig. 14, 6 a 10; fig. 15, 11 i 12; fig. 16, 8, i fig. 17, 5), ceràmiques comunes oxidades de tradició ibèrica (Casas, 1989; fig. 12, 2 i 4 a 8; fig. 13, 11; fig. 15, 17, i fig. 17, 17 i 18, àmfores itàliques de vi [Dressel 1]) (Casas, 1989; fig. 8, 5 i 6; fig. 13, 18 i 19, i fig. 17, 11) i àmfores púniques de procedència diversa (formes Maña A-5, Maña C-2 i Maña E) (Casas, 1989; fig. 10, 10; fig. 13, 14 a 17; fig. 15, 9 i 10, i fig. 17, 10), alguns morters d'importació i, potser, locals [*a ditatte* i Dramont D1]) (Casas, 1989; fig. 8, 22 i fig. 11, 2), terrissa grollera de cuina (Casas, 1989; fig. 12, 11 a 13), una tortera (Casas, 1989; fig. 15, 19) i una quantitat considerable de fragments de *dolia* de dues mides, uns de més grans i un quants, menys, de més petits (Casas, 1989; fig. 8, 9 i 12; fig. 14, 1, i fig. 15, 18). En aquest darrer cas, aquests fragments omplirien tota l'etapa d'ocupació del lloc des de l'origen a l'abandonament. Novament, aquest material assenyala sense gaires dubtes un moment inicial de molt a finals del segle II aC o, un xic més enllà, entre el 120/110 i el 90/75 aC, tal com posarien de manifest un conjunt de jaciments d'aquest territori amb estratigrafies més ben fixades i material molt abundant (Burch et al., 2010a, pàg. 144-159).

Pel que fa al segon moment, les dades són nítides i no ens podem confondre. Entre les ceràmiques fines d'importació assenyallem la presència prou notable de plats, gots i copes de la *terra sigillata* itàlica. Hem identificat les formes Conspectus 12.3/Goudineau 17 (cinc exemplars, vores i bases) (Casas, 1989; fig. 8, 19; fig. 10, 1 a 4, i fig. 17, 1), Conspectus 22.1/Goudineau 27A (Casas, 1989; fig. 10, 5), Goudineau 36 (?) (Casas, 1989; fig. 17, 3), alguna base difícil d'assimilar però del moment central de l'exportació d'aquests productes a l'entorn del canvi d'era (Casas, 1989; pàg. 25-30; fig. 8, 1, i fig. 10, 1 a 5) i una copa decorada de la forma Dragendorff III (Casas 1989; fig. 11, 1). També gots, copes i tasses de ceràmica de parets fines amb les formes Mayet 10, 12, 25, 33, 34 (?) i 35, amb cronologies augustals i, puntualment, postaugustals (Casas, 1989; pàg. 30-31; fig. 9, 2 a 4; fig. 10, 7 i 8, i fig. 15, 3 a 5). Alguna llàntia de volutes, ben representada (Casas, 1989; fig. 10, 9; fig. 15, 7, i fig. 17, 13), algunes escudelles de ceràmica grisa emporitana tardana (forma 2.4.1 ?) (Casas, 1989; fig. 11, 11 i 12), ceràmica comuna oxidada, amb algunes ampolles ben representatives (Casas, 1989; fig. 12, 10, i fig. 6, 12; Casas et al., 1990, pàg. 130-131), àmfores de vi del país, amb només dues formes: la Tarraconense 1, més minoritària (Casas, 1989, fig. 13, 5, 10 i 12, i fig. 16, 13), i la Pascual 1 (Casas, 1989, fig. 13, 1 a 4, 6, 7 i 9; fig. 16, 11, i fig. 17, 6 a 8) i un interessant embut de terrissa que posaríem en relació directa amb la gestió del magatzem (Casas, 1989, fig. 11, 8).

Relacionariem amb la tercera fase un as partit d'*Emporiae* amb les lletres DD (*decreto decurionum*) a l'anvers (Casas, 1989, pàg. 39), uns pocs fragments de *terra sigillata* sud-gàllica (formes Drag. 24/25 i 27), (Casas, 1989; fig. 10, 11, i fig. 11, 7), un got de la forma Mayet 43 de ceràmica de parets fines amb decoració a la barbotina (Casas, 1989; fig. 10, 7), una gerra de ceràmica grisa de boca trilobulada, molt present en tots els jaciments d'aquest territori al llarg del segle I (Casas, 1989; pàg. 31; fig. 9, 1; Casas et al., 1990, pàg. 43) i àmfores de la forma Dressel 7-11 (Casas, 1989; fig. 15, 8, i fig. 16, 14).

Pensem que aquests objectes identificarien una darrera ocupació relacionada preferentment amb el petit establiment cobert que continuà dempeus fins a mitjan segle I de l'era. Les freqüentacions del lloc molt més puntuals perdurarien fins al segle III, tal com assenyalen un pocs fragments de ceràmica africana de cuina (forma Ostia I, 261) i africana A (formes Hayes 14 i 15).

Els darrers sondejos van localitzar dues sitges que foren excavades i que han proporcionat dades molt valuoses que han ajudat a comprendre la dinàmica evolutiva del jaciment. També s'excavaren nivells generals, molt més remoguts, que oferien, tanmateix, un panorama d'ordre general molt semblant a l'acabat de descriure. Si comencem per aquests darrers, cal referir-se a la identificació de dues vores d'àmfora Pascual 1 a la UE 1003 (fig. 10, 1 i 2), un morter de la forma Dramont D1 a la UE 1004 (fig. 10, 6), cassoles de base plana i parets obertes, olles sense coll de perfil en essa, en ceràmica reduïda de cuina i una vora d'àmfora Tarraconense 1, dins del nivell que colgava el *dolium* núm. 1, i ceràmiques de cuina semblants, un gran fragment de morter de llavi engruixit, curt i triangular ben present en el segle I aC (fig. 10, 9). I també una vora de la cassola de la forma Lamboglia 10A de la ceràmica de cuina africana.

Si ens centrem en les sitges, amb troballes notables en peces metàl·liques i restes òssies que tindrem ocasió de comentar més endavant, cal dir que en la núm. 1 es localitzà un *pondus*, àmfora Dressel 1, un fragment de base d'un gobelet de parets fines de la forma Mayet 2 o 3; entre el material residual, una vora d'àmfora Tarraconense 1 i diversos fragments d'escudella de la forma 2, amb les diverses variants (2.2.b, 2.2.c, 2.4), (Nolla et al., 2003, pàg. 40-42; Nolla et al., 2007, pàg. 51-53) i, genèricament, una base de la forma 4 (Nolla et al., 2003, pàg. 45-47; Nolla et al., 2007, pàg. 54-55). A més, una moneda d'August, amb el bust d'Octavi mirant a la dreta i la llegenda CAESAR... en una cara, i amb el revers esborrat. Sembla correspondre a una emissió d'entorn el 20 aC o poc després. De la sitja núm. 2, procedeixen

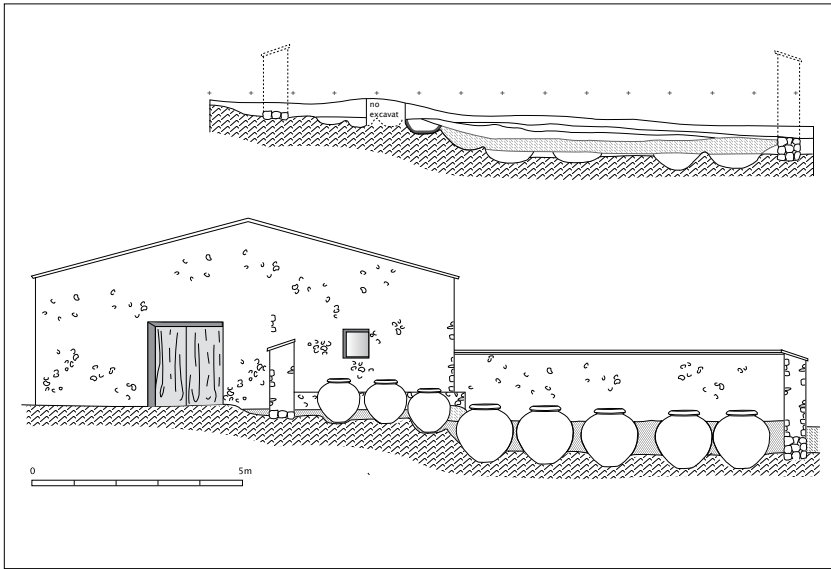

Fig. 11. Seccions generals oest-est del magatzem, amb proposta de restitució dels alçats originals del conjunt.

una vora de ceràmica campaniana A (potser la forma Lambglia 33b), una vora d'un *kalathos*, una escudella de ceràmica emporitana clàssica (forma A-II), fragments de gerres de ceràmica d'engalba blanca, àmfores Dressel 1A i 1B, de cronologia baixrepublicana, i un plat de la forma Pre-sigga 70, de la ceràmica de pasta micàcia i engalba roig corall (Passelac, 1993, pàg. 533), diverses peces de ceràmica emporitana tardana (formes 2.2, 2.2.a, 4.2 i 6.3) i uns fragments de llàntia de les formes Bussière A VI.4 i A VI.6 (Bussière, 2000, pàg. 21, amb repertori a Bailey 1975, Q711-714 i Q723-727), amb cronologies genèriques del segle I aC i més probablement de les seves dues darreres dècades, deixant de banda diversos fragments de ceràmica reduïda de cuina.

Sembla indiscutible un colgament conscient de les sitges, amb abocament de les despulles de quatre bous en una, conjuntament amb nombroses i curioses peces malmenades de ferro, en època d'August al tombant del canvi d'era. Val la pena recordar, pel que fa a aquests elements metàl·lics, la troballa de restes d'una roda de carro, formades per part del folre extern i de les anelles de reforç del nus central on s'encaixava el fuel·l (Casas & Nolla, 2011, pàg. 75-77) i, barrejades, les puntes piramidals d'almenys tres *pila* i fragments d'un possible quart (Casas & Nolla, 2011, pàg. 144-145).

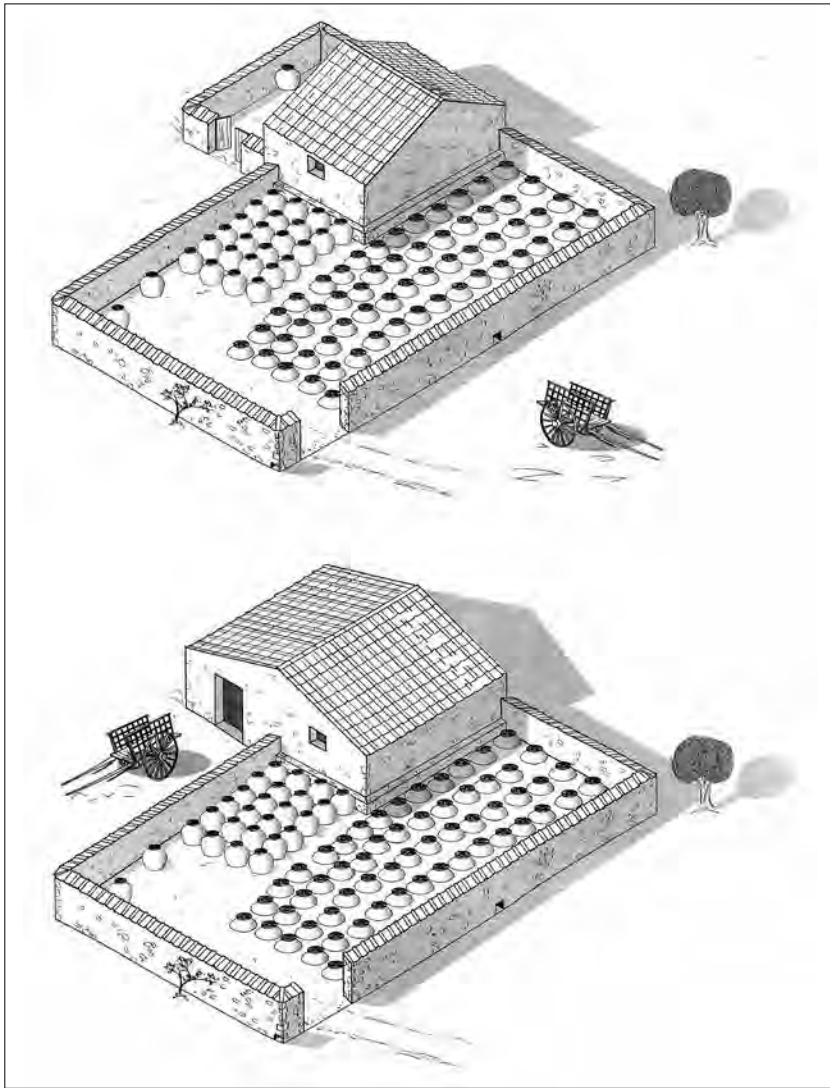

Fig. 12. Hipòtesis de restitucions volumètriques del magatzem a la fase 1 o fundacional, amb diverses alternatives pel que fa al possible acabat del cobert annex.

L'establiment cobert, amb la substitució de les sitges per uns *dolia*, hauria continuat en servei fins a mitjan segle I quan el magatzem ja era abandonat i saquejat a consciència. Més enllà, freqüentacions esporàdiques i molt puntuals que posen de manifest la intensa explotació dels camps de l'entorn al llarg de l'alt imperi.

5. CONSIDERACIONS FINALS

És interessant i probablement casual constatar que el lloc de l'Olivet d'en Pujol fou ocupat, en diferents èpoques no consecutives, per sengles establiments rurals. Entre l'un i l'altre, s'haurien escolat un parell de segles. Casualitat? Probablement. Si bé, tal com s'ha indicat, el lloc oferia unes bones condicions per construir-hi un edifici agrícola. Sobretot, les condicions desitjades, ajudades, potser, per l'existència d'unes ruïnes, haurien determinat la tria de l'indret la segona vegada.

L'establiment inicial (primera meitat o mitjan segle IV aC) és una petita caseta unifamiliar dedicada a l'explotació de l'entorn amb una vocació cerealística, tal com posarien de manifest les sitges identificades. No és un fet aïllat, sinó una baula més d'un procés que, sobretot al rerepaís emporità, se'ns fa més i més evident, amb altres jaciments similars, un dels quals se situava al Camp de l'Ylla, al costat de Tolegassos (vegeu Casas et al., 2010). Com passa sovint, aquestes explotacions no sembla que tinguin vocació de futur i no continuen ocupades més enllà de dues generacions, potser mostrant un tipus d'explotació intensiva que deixava eixorca la terra i exigia canvis de lloc.

En un segon moment, l'indret tornà a ser ocupat amb un edifici d'una certa complexitat d'on sobresurt, per les dimensions, el magatzem de *dolia*. En relació amb aquests grans dipòsits cal dir que les dades d'excavació han permès recuperar algunes llavors de cereals (ordi i blat), com passa a la Muntanyeta (contemporània) o a l'altre gran magatzem de *dolia* de Tolegassos (un pèl posterior), i en canvi no s'ha documentat llavor de raïm. L'anàlisi de les parets internes dels fragments de *dolium* trobats *in situ*, no ha aportat cap mena d'indici a favor d'un ús com a contenidor d'oli o de vi. A partir d'aquestes dades i, ara, d'altres que ja afegirem, havíem proposat apostar per l'emmagatzematge de cereals, blat i ordi, versemblantment (Nolla & Casas, 1984, núm. 122, pàg. 114-116; Casas, 1989, pàg. 44-46). Recordem que a poca distància, a la vil·la de Tolegassos, durant l'alt imperi, existí un altre gran magatzem de *dolia* a cel obert al qual, per moltes raons, es proposava atorgar-li la mateixa funció (Casas & Soler, 2003, pàg. 255-257).

Fa pocs anys J.-P. Brun (2004a, pàg. 198; Brun, 2004b, pàg. 265-266) ha proposat la possibilitat de considerar el conjunt com una *cella uinaria* sense trespol, a la manera d'algunes de ben documentades a la Campània, que semblaria adequar-se millor a l'ús d'aquells grans recipients. Aquest plantejament, no cal dir-ho, ha tingut seguidors (Peña, 2010, pàg. 563-564). Quan la proposta fou plantejada podia semblar sorprenent atesa la manca

de dades sobre la producció de vi en aquest territori en dates tan reculades, però ara la coneixem prou bé d'ençà els primers decennis del segle II aC (Burch et al., 2010a, pàg. 90-93) i, per tant, des d'aquesta òptica no hi hauria res a dir. Tanmateix, no hi podem estar d'acord de cap manera per un seguit de raons que intentarem resumir a continuació.

Primerament, els vestigis directes (llavors o indicis en les parets dels *dolia*) ho neguen, mentre que s'ha constatat una certa presència de blat i ordi a l'Olivet, com a l'altre gran magatzem de *dolia*, el de la vila de Tolegassos, establert entre els anys 40 i 50 dC, on les llavors són abundantíssimes. En segon lloc, i per a nosaltres és més determinant, no s'hi pot relacionar cap espai especialitzat per trepitjar i premsar el raïm ni cap aljub, gran o petit, on aplegar el most, un fet absolutament necessari en una activitat d'aquesta mena. Arreu, el lloc de transformació (*calcatòria*, *torcularia*), més o menys gran i més o menys sofisticat, se situa al costat mateix de la *cella uinaria*, de la cambra o cambres on es desava el most en grans recipients, en *dolia*, per assegurar el repòs necessari que cal al procés. Un cop acomplert, el vi era comercialitzat en àmfores preferentment i/o consumit.

Les característiques de l'establiment, magatzem amb unes dependències associades cobertes, apunten contundentment en una direcció: era un edifici aïllat i no una dependència d'un conjunt més gran, ja que, en aquest cas, no s'explicaria l'existència de la (o les) cambra coberta. Ens costa molt acceptar que el treball de transformació fos realitzat a un altre lloc, a una certa distància, per, després traslladar el líquid a un magatzem aïllat que exigiria un nou desplaçament quan, acabat el procés, calia comercialitzar-lo.

La nostra proposta va en una altra direcció. Cal veure en aquest establiment, un espai de suport de l'explotació d'un *fundus*, el lloc central del qual se situava a certa distància. Aquest edifici, doble i complementari, oferia, per una banda, un espai a cobert per desar instrumental, llavors, eines i tot allò necessari i que així no calia transportar contínuament. Oferia un soplug per descansar, fer feines complementàries i, en moments de molta activitat, sega i sembra, la possibilitat de romandre-hi unes poques jornades. Paral·lelament, un gran magatzem de *dolia*, a cel obert per desar-hi puntualment el cereal acabat de segar, potser abans de passar per l'era. En acabar les grans tasques agrícoles, quan la feina puntual era menor, es procedia a transportar amb carros i potser amb corrues de mules el gra (a les garbes), cap al nucli central del *fundus*, fos on fos, per iniciar el procés de comercialització. Ni l'oli ni el vi s'adaptarien convenientment a aquest procés. Sí que s'hi adapten els cereals.

L'establiment baixrepublicà és un edifici peculiar d'un interès més que notable. Convé recordar que tot el conjunt fou planificat i bastit unitàriament per respondre a unes necessitats determinades, perfectament assumides i amb l'objectiu d'acomplir unes tasques molt concretes.

L'edifici de planta en L consta de tres espais o àmbits, un dels quals, molt més gran i separat (fins a cert punt) de la resta era un gran magatzem de *dolia*, uns grans, els més nombrosos, i altres de més xics, parcialment enfonsats en el subsòl per donar-los estabilitat i per permetre una manipulació més còmoda a aquells que els gestionaven. En total, cap a cent, setanta-cinc de grans i una trentena de petits, amb una capacitat total teòrica d'uns vuitanta o noranta mil litres. Una tanca senzilla però ben realitzada i eficaç que hauria de tenir una altura d'entre 1,80 m i 2 m, tancava el magatzem tot aïllant-lo de l'entorn. Uns desguassos hàbilment disposats impedièn que l'aigua de la pluja hi romangués i una porta estratègicament situada, amb un espai interior de rebuda sense noses de superfície suficient, facilitaven el treball d'omplir-los i buidar-los segons el moment de l'any.

S'hi associava una petita caseta de dues dependències (o bé d'una sola amb una petita eixida), amb entrada independent, i que, de cap manera podem interpretar com un lloc permanent d'habitació, sinó que caldria considerar com un espai d'ús puntual, multiforme, lligat no exclusivament a l'administració i gestió del magatzem, sinó també al conreu del *fundus*. No era ni un establiment indígena baixrepublicà ni, tampoc, una villa romana (vegeu-ne les característiques a Burch et al., 2010a, pàg. 75-93), sinó una cosa diferent que caldria posar en relació o bé amb una villa situada a una certa distància o amb un propietari que vivia a Empúries, a 5 km justos, i que necessitava, no una villa convencional sinó un suport, un edifici d'aquelles característiques, amb un espai cobert de múltiples possibilitats i amb un gran magatzem puntual i de suport on centralitzar la producció dels camps immediats abans de moure-la i comercialitzar-la.

Una altra possibilitat plantejada teòricament –que es tractés d'una part separada d'un conjunt agrícola i residencial més gran– no ens sembla raonable, ja que, en aquest cas, no s'explicaria la petita construcció coberta associada a dues sitges. Es tractaria, doncs, d'una mena d'establiment satèl·lit que degueren ser més abundants del que imaginem i dels quals no en sabem gaire res especialment amb cronologies tan altes (vegeu, sobre establiments similars al *fundus* de *Turissa*, Burch et al., 2005; Palahí & Nolla, 2010, pàg. 151-163). Durant un segle, el conjunt donà resposta a unes necessitats. Després, el magatzem s'abandonà perquè deixà de ser útil. Un canvi de propietat, de

conreu o altres afers indesxifrables en determinaren l'abandonament, que, tanmateix, no afectà la petita estructura coberta que continuà funcionant després d'uns canvis puntuals (sitges per *dolia*). Continuava complint una funció. Finalment, també s'abandonà vers mitjan segle I. De ben segur que ja no calia. Les freqüentacions posteriors només demostren la continuïtat de l'explotació agrícola de l'entorn, al llarg de l'alt imperi.

BIBLIOGRAFIA

- BAILEY, D.M. (1975). *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, I. Greek, Hellenistic, and Early Roman Pottery Lamps*, Londres.
- BATS, M. (1993). *Amphores massaliètes*, "Dictionnaire des Céramiques Antiques (VIème s. av. n. è. - VIIème s. de n. è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)", (dirigit per M. Py), "Lattara", 6, Lattes, pàg. 60-66.
- BERTUCCHI, G. (1990). *Les amphores massaliètes à Marseille: les différentes productions*, "Les amphores de Marseille Grecque. Chronologie et diffusion (VIe - Ier s. av. J.-C), Études Massaliètes", 2, Ais de Provença, pàg. 15-20.
- BRUN, J.-P. (2004a). *Archéologie du vin et l'huile. De la préhistoire à l'époque hellénistique*, París.
- BRUN, J.-P. (2004b). *Archéologie du vin et de l'huile dans l'Empire romaine*, París.
- BURCH, J.; JIMÉNEZ, M.F.; NOLLA J.M.; PALAHÍ, L. (2005). *El fundus de Turissa entre el segle I aC i l'I dC. Arqueologia de dos establiments rurals, Mas Carbotí i Ses Alzines*, Girona (Estudis Arqueològics, 6).
- BURCH, J.; CASAS J.; COSTA, A.; NOLLA, J.M.; PALAHÍ, L.; ROJAS, A.; SAGRERA, J.; VIVÓ, D.; VIVÓ, J.; SIMON, J. (2010a). *La síntesi*. "De l'oppidum a la ciuitas. La romanització inicial de la Indigècia" (editat per J.M. Nolla, L. Palahí i J. Vivó), Girona, pàg. 7-188.
- BURCH, J.; CASAS J.; COSTA, A.; NOLLA, J.M.; PALAHÍ, L.; ROJAS, A.; SAGRERA, J.; VIVÓ, D.; VIVÓ, J.; SIMON, J. (2010b). 45. *L'Olivet d'en Pujol*. "De l' oppidum a la ciuitas. La romanització inicial de la Indigècia" (editat per J.M. Nolla, L. Palahí i J. Vivó), Girona, pàg. 224-226.
- BUSSIÈRE, J. (2000). *Lampes antiques d'Algérie*, Montanhac (Monographies Instrumentum 16).
- CASAS, J. (1989). *L'Olivet d'en Pujol i els Tolegassos. Dos establiments agrícoles d'època romana a Viladamat*, Girona (Sèrie monogràfica 10).
- CASAS, J. (2010) *L'Olivet d'en Pujol*, "Desenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona", Arbúcies, pàg. 205-208.
- CASAS, J.; CASTANYER, P.; NOLLA, J.M.; TREMOLEDA, J. (1995). *El món rural d'època romana a Catalunya. L'exemple del Nord-est*. Girona (Sèrie monogràfica, 15).
- CASAS, J.; NOLLA, J.M. (2011). *Instrumental de hierro de época romana y de la Antigüedad Tardía en el N.E. de la Península Ibérica*. Oxford (BAR International Series, 2217).
- CASAS, J.; NOLLA, J.M.; SOLER, V. (2010). *Les sitges ibèriques del Camp de l'Ylla (Viladamat, Alt Empordà)*, "Cypsela", 18, Girona, pàg. 227-246.

- CASAS, J.; SOLER, V. (2003). *La villa de Tolegassos. Una explotació agrícola de època romana en el territori de Ampurias*. Oxford (BAR International Series, 1101).
- CASAS, J.; SOLER, V. (2004). *Intervenciones arqueológicas en Mas Gusó (Gerona). Del asentamiento precolonial a la villa romana*, Oxford (BAR International Series 1215).
- CASAS, J.; SOLER, V. (2012). *El asentamiento rural ibérico de Saus (Girona). Un ejemplo de explotación agrícola en el territorio de Emporion*, Oxford (BAR International Series, 2390).
- FABRE, G.; MAYER, M; RODÀ, I. (2002). *Inscriptions romaines de Catalogne. V. Suppléments aux volumes I-IV et instrumentum inscriptum*, París.
- GAILLED RAT, E. (2010). *Les amphores de Lattes au Ve s. av. n. è.*, “Premières données sur le cinquième siècle avant notre ère dans la ville de Lattara, Lattara”, 21, vol. 2, Lattes, pàg. 455-500.
- GROS, P. (2001). *L'architecture romaine, 2. Maisons, palais, villas et tombeaux*, París.
- LEVEAU, Ph.; SILLIÈRES, P.; VALLAT, J.-P. (1993). *Campagnes de la Méditerranée romaine, Ais de Provença*.
- NOLLA J.M.; CASAS, J. (1984). *Carta Arqueològica de les Comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*. Girona.
- NOLLA J.M.; CASAS, J. (1987). *Els inicis de la romanització al rerpais emporità. Algunes dades*. “Jornades d'Història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas”. Girona, pàg. 99-120.
- NOLLA, J.M.; PATIÑO, C.; SAGRERA, J.; VIVÓ, D. (2003). *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Besanó, el Gironès)*, Girona (Estudis Arqueològics, 5).
- NOLLA, J.M.; SAGRERA, J.; BURCH, J. (2007). *III. Les ceràmiques emporitanes tardanes. Una producció terrissaire d'abast regional a cavall del canvi d'era. Estat de la qüestió*, “Les imitacions de vaixel·la fina importada a la Hispania Citerior (segles I aC - I dC)” (editat per M. Roca i J. Principal), Tarragona, pàg. 47-67 (Documenta 6).
- PALAHÍ, L.; NOLLA, J.M. (2010). *Felix Turissa. La vil·la romana dels Ametllers i el seu fundus (Tossa de Mar, La Selva)*, Tarragona (Documenta 12).
- PASSELAC, M. (1993). *Céramique présigillée sud-gauloise*, “Dictionnaire des Céramiques Antiques (VIIème s. av. n. è. - VIème s. de n. è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)”, (dirigit per M. Py), “Lattara”, 6, Lattes, pàg. 532-535.
- PEÑA, Y. (2010). *Torcularia. La producció de vino y aceite en Hispania*. Tarragona (Documenta 14).
- PUIG, A.M. (2006). *6. Les excavacions del barri hel·lenístic*, “La colònia grega de Rhode (Roses, Alt Empordà)” (editat per A. M. Puig i A. Martín), Girona, pàg. 139-294 (Sèrie monogràfica 23).
- PY, M. (1978). *Quatre siècles d'amphore massaliète. Essai de classification des bords*, “Filgline”, 3, pàg. 1-24.
- SPARKES, B.A.; TALCOTT, L. (1970). *The Athenian Agora. XII. Black and plain pottery of the 6th, 5th, 4th, centuries B.C., I-II*. Princeton

[Recepció de l'article: 18-12-2012]

[Acceptació de l'article:18-4-2013]

